

פרעמיערע: לידער געשריבן פֿון פֿאַרפֿאַלק געטייט פֿון די נאַציס

פֿון „פֿאַרווערטס“ רעדאַקציע Published September 09, 2016, issue of [September 30, 2016](#)

די דײַטשע קלעזמער־קאָפּעליע WAKS - Yiddish Voices וועט דעם 10טן סעפטעמבער אויפֿטרעטן מיט אַ קראַנץ לידער, וואָס אַ ייִדיש פֿאַרפֿאַלק, ביידע קינסטלער, האָבן געהאַט אָנגעשריבן און געזונגען פֿאַר און בעת דעם חורבן. דער קאַנצערט וועט פֿאַרקומען בײַם קולטור־דענקמאַל אין דער אַמאָליקער שיל אין פֿרידריכשטאַט, דײַטשלאַנד.

דאָס פֿאַרפֿאַלק, העלענאָ און רחמיאל גרין, זענען ביידע אומגעקומען אינעם חורבן. צוויי פֿון זייערע פֿלימעניצעס, יהודית שלו און נחמה בידערמאַן, וועלן ספּעציעל קומען פֿון ישׂראל, כּדי בײַצוזײַן אויפֿן קאַנצערט.

דער אַנסאַמבל „וואַקס — ייִדישע קולות“ באַשטייט פֿון אינגע מאַנדאַס (געזאַנג), קלעמענס קאַץ (פֿיאַנע), אַקאַרדיאָן און פֿיס־האַרמאָניע) און האַנס קריסטיאַן יעניקע (פֿידל). נישט לאַנג צוריק האָבן די מוזיקער, צום ערשטן מאַל, געהערט די זינגערס גרין, וועמען די ייִדישע מוזיק־פֿאַרשער ספּאַיאַ מגיד און משה בערגאַווסקי האָבן געהאַט רעקאַרדירט אויף וואַקסענע צילינדער־פֿאַנגאַראַפֿן אין מיזרח־אַיראָפּע צווישן די יאָרן 1928 און 1941, און ס׳האַט געמאַכט אויף זיי אַ טיפֿן אײַנדרוק. די רעקאַרדירונגען זענען צענדליקער יאָרן לאַנג אָפּגעקומען אין די אַרכיוון און שפּעטער האָט מען זיי מיט גרויס מי אויפֿגעהיט. מאַנדאַס, קאַץ און יעניקע האָבן אַראַנזשירט דעם מאַטעריאַל אויף אַ נייעם שטייגער און טרעטן אויף מיט די קולות פֿון אַן אַנדער וועלט.

צווישן די אַרטיסטן פֿון די רעקאַרדירונגען איז געווען רחמיאל גרין, אַ געבוירענער אין דעלעטין (הײַנט אוקראַינע). ער איז געווען אַ מחבר, זשורנאַליסט און פֿראַדוצענט און האָט געשריבן אויף ייִדיש. אין וואַרשע אין 1939 האָט זײַן ווייב העלענאָ גרין (פֿון די מײַדל־יאָרן נוימאַן), באַקומען אַן אַקאַדעמישן טיטל ווי אַ ספּעציאַליסט אויף געשיכטע. זי האָט געאַרבעט ווי אַ לעקטאָר און געשריבן לידער. ביידע האָבן זיי געדאַרפֿט אַנטלויפֿן קײן לעמבעריק (גאַליציע) פֿאַר די דײַטשן. דאָרטן האָט רחמיאל געאַרבעט אינעם ייִדישן טעאַטער. נאָך 1941 האָט מען אָפּגעפֿירט דאָס פֿאַרפֿאַלק אינעם קאַנצענטראַציע־לאַגער יאַנאַווסקאַ (נאָענט צו לעמבעריק). מע זאָגט אַז רחמיאל האָט איבערגעפֿירט אָנגעלאָדענע טראַנספּאָרטן אויף צוויי־רעדערדיקע וואַגנס, און בשעת־מעשה געזונגען ייִדישע לידער מיט זײַן טיפֿער און מעלאָדישער שטים. דאָרט האָט ער אויך אַרגאַניזירט אַן אונטערערדישן טעאַטער און האָט פֿאַר אים אָנגעשריבן די סקריפֿטן. העלענאָ האָט ווייטער געשריבן לידער, צווישן זיי דעם טעקסט „מיר טרינקען לחיים מיטן טויט“ וואָס מע האָט מיט דער היימישער מעלאָדיע געזונגען אין אַ צאָל קאַנצענטראַציע־לאַגערן. ידיעות וועגן דעם פֿאַרפֿאַלק גרין האָט מען געפֿונען אין וואַרשע אין די באַהאַלטענע אַרכיוון פֿון עמנואל רינגעלבלום און נאָך דער מלחמה האָט מען זיי אויפֿגעהיט. רינגעלבלום איז געווען העלענאַס לערער און די גרינס אַ גוטער־חבֿר. זײַן שותף באַראַווסקי האָט זיך באַקענט מיט די גרינס אין יאַנאַווסקאַ און האָט זיי געפֿרוווט ראַטעווען, אָבער ס׳איז אים נישט געראָטן. אין 1943 זענען העלענאָ און רחמיאל גרין אומגעקומען.

יהודית שלו און נחמה בידערמאַן, וועלכע קומען אויפֿן קאַנצערט, זענען די טעכטער פֿון העלענאַס שוועסטער, געניאַ (גאַלדע נוימאַן). בעת אינגע מאַנדאַס האָט געפֿאַרשט דעם מאַטעריאַל פֿאַרן פֿראַיעקט אין ישׂראל, האָט זי זיך פֿאַרבונדן מיט זיי. יהודית האָט אַליין געפֿאַרשט אין אַ סך אַרכיוון און אויסגעגראָבן אַ צאָל לידער און דערציילונגען געשריבענע פֿון העלענאַ. אינגע מאַנדאַס און קלעמענס קאַץ האָבן צוגעשטעלט נאָטן צו פֿיר פֿון העלענאַס לידער.

מע וועט אויפֿן קאַנצערט אויך הערן אַנדערע קולות פֿון די אַרכיוון פֿון די אַריגינעלע וואַקסענע רעקאַרדירונגען.

דאָס קאַמפּאָקטל „וואַקס — ייִדישע קולות“ איז אַרויסגעלאָזט געוואָרן אין אַקטאָבער 2015 אין האַמבורג דורך דער פֿירמע „פֿייַקס נײַס רעקאָרדס“, און איז נאָמינירט געוואָרן פֿאַרן „פֿריז פֿון די דײַטשע פֿלאַטע־קריטיקערס“. מע קען אים באַשטעלן בײַ: kontakt@ingemandos.de.